

АРКУША Л. І.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, професор

КЛИМАН С. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри криміналістики

ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ

Проблема протидії розслідуванню злочинів цікавила вчених-криміналістів не тільки з моменту становлення науки криміналістики як такої, а й набагато раніше.

В етимологічному розумінні термін «протидія» означає дію, яка спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [6, с. 992]. Тобто існує певний зв'язок між дією і протидією.

У побутовому розумінні протидія розглядається як перешкоджання чому не будь, або кому не будь. Згідно зі словником протидія — це дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [15, с. 317].

Щодо соціальних систем протидія отримує свій розвиток там, де відбувається зіткнення інтересів груп чи окремих людей. Протидія об'єктивно існує і у сфері кримінального судочинства, оскільки подія злочину зазвичай знаходиться у фокусі протидіючих інтересів. Закономірності такого протидіючого, на думку деяких авторів, складають загальний об'єкт усіх суміжних наук кримінального циклу [11, с. 154].

Таким чином, сутність протидії — в активній мотивованій діяльності особи, яка створює іншій діючій особі будь-які перешкоди або перепони.

Щодо визначення протидії розслідуванню злочинів у теорії криміналістики існують декілька підходів.

У одному з них під протидією розуміються будь-які діяння винних та сприяючих їм осіб, які вчиняються з метою зменшення суворості кримінальної відповідальності або ухиляння від неї взагалі [1, с. 200; 10, с. 240].

Одними із перших у своїх роботах визначення протидії розслідуванню спробували надати В. П. Колмаков і А. В. Дулов як «процесу пошуку істини і боротьби із протидіючими йому силами» і «... свідомо активних дій, спрямованих на зрив, зміну цілей» слідчої дії [13, с. 6; 9, с. 95].

У цьому контексті значна кількість вчених дотримується точки зору, яка полягає в розподілі протидії розслідуванню на правомірну та неправомірну (протиправні та інші дії) [17, с. 68]. П. В. Малишкін з цього приводу зауважує, що «багато способів протидії не караються законом,

а деякі взагалі правомірні» [14, с. 163]. Е. У. Бабаєва акцентує на тому, що протидія розслідуванню може мати випадковий характер [2, с. 68; 3, с. 239–241].

Прихильники іншого, більш аргументованого з нашої точки зору підходу, (А. Ф. Волобуєв, Р. С. Белкін, С. Ю. Журавльов, В. М. Карагодін, А. М. Кустов, Л. В. Брусніщи та ін.), стверджують, що протидія розслідуванню — це система навмисних, протиправних з точки зору закону дій (бездіяльності).

А. Ф. Волобуєв зазначає, що протидія розслідуванню, як і приховування злочину, є формою ухиляння від відповідальності [7, с. 100–108].

Про протидію як фактор, властивий розслідуванню кримінальних справ, зазначає Р. С. Белкін, який уналежив до закономірностей об'єктивної дійсності, які досліджуються криміналістикою, й закономірності приховування злочину [4, с. 59]. При цьому, Р. С. Белкін визначає протидію розслідуванню як протиправну діяльність осіб, захищених у результаті справи. Протидія розслідуванню виражається в діях, безпосередньо спрямованих на приховування злочину (знищення або зміна слідів злочину і злочинця, різні інсценування злочинів та ін.), на ухиляння від відповідальності (неявка на виклик слідчого або суду, виїзд до іншої місцевості, перехід на нелегальне становище та ін.) [5, с. 173].

В. М. Карагодін зазначає, що протидія розслідуванню — це навмисні дії (або система дій), спрямовані на перешкоджання виконанню завдань попереднього розслідування та встановленню об'єктивної істини по кримінальній справі [12, с. 18].

Протидія також розглядається як навмисна діяльність з метою перешкоджання розслідуванню і встановленню істини у кримінальній справі, як будь-яка протиправна діяльність обвинуваченого (підозрюваного) та осіб, які йому сприяють, з метою ухиляння від відповідальності або максимального її пом'якшення [16, с. 26].

Саме тому протидія при розкритті злочинів відрізняється від протидії в інших видах юридичної діяльності [18, с. 252].

Протидія розслідуванню є однією з причин, завдяки яким багато злочинів залишаються нерозкритими, а особи, котрі їх вчинили, уникають покарання.

Тому сьогодні все більше визнання знаходить погляд на протидію розслідуванню як на умисні, протиправні дії (бездіяльність), засновані на системі криміналізованих зв'язків групи осіб і спрямовані на перешкоджання відкриттю кримінального провадження, збиранню, дослідженню і оцінці доказів, а в кінцевому підсумку — здійсненню правосуддя [8, с. 212–219].

Однак необхідно зазначити, що особи, які перешкоджають розслідуванню, можуть не тільки здійснювати будь-які дії, але також шляхом своєї бездіяльності впливати на результат розслідування. Дія — це

результат прояву діяльності людини, а бездіяльність — відсутність діяльності. Необхідно зазначити, що ряд авторів, що займаються проблемою протидії розслідуванню, не зовсім коректні у виділенні лише діяльності, кажучи про процес протиправної поведінки в концепції протидії розслідуванню. Тому, на наш погляд, тут доцільно замінити термін «діяльність» терміном «поводження», який коригує об'єкт дослідження і більш реально відображає уявлення про протидію розслідуванню.

Таким чином, на наш погляд, уточнене і скориговане поняття протидії розслідуванню злочинів повинно мати таке визначення: протидія розслідуванню злочинів — це умисне протиправне та інше поведіння (дія або бездіяльність) злочинця і пов'язаних з ним осіб, спрямоване на перешкодження розслідуванню і в кінцевому рахунку — встановленню істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Бабаева Э. У. Актуальные вопросы криминалистической теории преодоления противодействия уголовному преследованию / Э. У. Бабаева // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – № 3. – С. 199- 203.
2. Бабаева Э. У. Основы криминалистической теории преодоления противодействия уголовному преследованию : дис. ... д-ра юрид. наук : 12. 00. 09 / Э. У. Бабаева. – М., 2006. – 370 с.
3. Бабаева Э. У. Проблемы теории и практики преодоления противодействия уголовному преследованию / Э. У. Бабаева. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 312 с.
4. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы. Общие и частные теории / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1987. – 302 с.
5. Белкин Р. С. Криминалистика : учебный словарь-справочник / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1999. – 268 с. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – 2-е изд., доп. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 сл. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Іршів : Перун, 2007. – 1736 с.
7. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадаць майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв ; [за ред. О. М. Бандурки]. – Харків : Рубікон, 2000. – 272 с.
8. Вольнский А. Ф. Противодействие расследованию (новый взгляд на суть проблемы) / А. Ф. Вольнский, И. О. Тюпис // Проблемы организации расследования преступлений : материалы Всероссийск. науч.-практ. конф., (Краснодар, 21- 22 сентября 2006 г.). – Краснодар, 2006. – С. 212- 219.
9. Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии / А. В. Дулов. – М. : Юрид. лит., 1973. – 168 с.
10. Калугин А. Г. К вопросу о понятии противодействия уголовному преследованию и его формах / А. Г. Калугин // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве : процессуальные и криминалистические аспекты : сб. науч. тр. – М. : Академия управления МВД России, 2007. – С. 239- 241.

11. Каминский М. К. Криминалистическая характеристика деятельности по выявлению, раскрытию и расследованию преступлений / М. К. Каминский // Правовые и общественно-экономические науки и борьба с хищениями социалистического имущества : сб. науч. тр. – Горький, 1977. – Вып. 8, ч. 1. – С. 153–158.
12. Карагодин В. Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию / В. Н. Карагодин. – Свердловск, Изд-во Урал. ун-та, 1992. – 176 с.
13. Колмаков В. П. Некоторые вопросы теории и истории советской криминалистики в свете трудов товарища Сталина / В. П. Колмаков // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1950. – Вып. 3. – С. 4–14.
14. Малышкин П. В. Противодействие расследованию преступлений и способ сокрытия преступлений : понятие и соотношение / П. В. Малышкин // Противодействие организованной преступности : уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты борьбы с торговлей людьми, незаконным оборотом наркотиков и оружия, экологическими преступлениями : материалы междунар. конф., посвященной 10-летию кафедры уголовного процесса, криминалистики и правовой информатики РГУ им. И. Канта. Калининград, 2008. – С. 161–168.
15. Протидія [визначення терміну] // Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2007. – С. 1173.
16. Стулин О. Л. Как препятствовать противодействию расследованию / О. Л. Стулин // Законность. – 2000. – № 2. – С. 26–27.
17. Характеристики противодействия расследованию преступлений и их сокрытия : учеб. пособ. / [С. В. Дубровин, А. И. Глушков, М. Г. Бушинская и др.]. М. : МПГУ, 2010. – 68 с.
18. Юридична психологія: підручник / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казмірсенко, Я. Ю. Копдратьєва та ін.]; за заг. ред. Я. Ю. Копдратьєва. К. : Ін Юре, 2000. – 252 с.

ВАЩУК О. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ

Можливості використання невербальної інформації в кримінальному провадженні обумовлені станом його теоретико-методологічної розробки та досягненнями у сфері технології за останні 90 років. Паралельно все гостріше постають актуальні завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та вимогою удосконалення практики розслідування злочинів як в межах однієї країни, так і в цілому світі. Злочинність, користуючись сучасними логістичними розв'язками